

סוגיות עכשוויות באמנות המערכה

בין הקטבים

מלחמת "חרבות ברזל" ב'

מרכז דדו
לחשיבה צבאית
בין-תחומית

מאמרי הגיליון
זמינים לקריאה גם
באתר מרכז דדו

2025
מרכז דדו
מאמרי הגיליון

המשמעות של מלחמה בניגוד לתפיסה ולמשאבים

עפר שלח וגל פרל¹

תפיסת הביטחון שעיצב ראש הממשלה הראשון, דוד בן-גוריון, הייתה ברורה: על ישראל לחתור למערכות קצרות ועצימות, שמטרתן הכרעה צבאית-אופרטיבית מהירה, שתיצור הרתעה ושתרחיק את המלחמה הבאה. תפיסת המערכה הקצרה, שנבעה מהעדר עומק אסטרטגי בשל גבולותיה הצרים של ישראל, והנטל על החברה והכלכלה בשל ההישענות על מערך מילואים גדול, הכתיבה את בניין הכוח. מטרת מלחמת "חרבות ברזל" שהוגדרו היו מתבקשות לאור זוועות ה-7 באוקטובר 2023. ואולם מקבלי ההחלטות היו צריכים להיות ערים לכך, שהמשאבים שברשותם, ובראש ובראשונה הזמן לניהול המערכה, הם משאבים מתכלים. מכאן שיש לבנות את הכוח ולנהל את המלחמה בהתאם למשאבי המדינה והחברה כדי לקיים את המערכה ולנצח בה.

מבוא

בשבוע הראשון למלחמת "חרבות ברזל" אישר קבינט המלחמה, שזה עתה הוקם, את מטרותיה, כפי שהציג לו צה"ל: מיטוט שלטון חמאס והשמדת יכולתו הצבאית, הסרת איום הטרור מהרצועה על ישראל, מאמץ מירבי לפתרון סוגיית בני הערובה והגנה על גבולות המדינה ואזרחיה (כהן, 2023). באותו דיון הציג הצבא אף לוח זמנים ללחימה: שלב א' - הגנה בשטחנו, השתלטות וטיהור במרחב שנכבש בידי חמאס ב-7 באוקטובר 2023, כתישה אווירית והכנה של המבצע הקרקעי (שהחל בפועל ב-27 באוקטובר); שלב ב' כלל לחימה עצימה ברצועת עזה, ובמקור נאמר שיימשך עד לחודש ינואר 2024, ולאחריו יבואו שלב ג', שעיקרו היערכות הגנתית ופשיטות נקודתיות, ושלב ד' - יצירת מצב קבע שיקבע את הישגי המלחמה (ויס, 2024).

¹ עפר שלח, לשעבר חבר בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת, ראש תוכנית "מדיניות הביטחון הלאומי של ישראל" במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS); גל פרל, חוקר בכיר במרכז דדו וסרן (מיל") בעוצבת הצנחנים "חיצו האש".

לוח הזמנים שבו נקב צה"ל, ואשר אושר בקבינט, היה של חודשים רבים: כאמור, לא פחות מארבעה חודשים של לחימה עצימה, ואחריה חודשים רבים של פעילות בעצימות גבוהה יחסית. האמירות של הדוברים השונים בדרג המדיני והצבאי חיזקו מדיניות זו: חודש לאחר פרוץ המלחמה אמר דובר צה"ל תא"ל דניאל הגרי כי "המלחמה תארך עוד זמן רב" (חדשות 13, 2023); באותם ימים צוטט שר הביטחון יואב גלנט באמירה לפיה למלחמה הזו "אין שעונים, יש לה מטרות" (הראל, 2023). ואילו השר בני גנץ דיבר, כבר בשבוע השני למלחמה, על "מערכה שתיקח חודשים" (צ'חנובר ואייכנר, 2023).

תחת ההלם של אירועי ה-7 באוקטובר ואל מול המטרה המוסכמת של הסרת האיום הביטחוני בגבולות לזמן רב, נראו לוח הזמנים שהציג צה"ל וההחלטות שקיבל הקבינט כמובנים מאליהם. ואולם בפועל זו הייתה הפעם הראשונה בתולדות ישראל שבה התקבלה מראש החלטה לצאת למערכה המנוגדת לא רק לתפיסת הביטחון הקלאסית של ישראל, אלא גם ליסודות בניין הכוח והפעלת הכוח של צה"ל.

תפיסת הביטחון הקלאסית

תפיסת הביטחון שעיצב ראש הממשלה ושר הביטחון הראשון, דוד בן-גוריון, נשענה על כמה מוסכמות יסוד: ראשית, ישראל לא תוכל להביא להכרעה מדינית באמצעים צבאיים, שכן האויב הערבי (והיום גם המוסלמי שאינו ערבי, ובראש וראשונה איראן), לא יסכין עם קיומה במזרח התיכון, ויחסי הגודל בין הצדדים אינם מאפשרים לישראל להגיע להכרעה מוחלטת. כדברי בן-גוריון, "אנו לא יכולים להניח אף פעם שאנו יכולים לתת מכה אחת ניצחת לאויב וזה יהיה קרב אחרון, שאחריו לא יהיה צורך בהתנגשות ולא תהיה שום סכנה למלחמה...אי-אפשר להעביר אותם מן העולם בגלל כוח האדם הרב שלהם ובשל ריבויים הטבעי" (בן-ישראל, 2013).

ליחסי הגודל נוספו עוד פרמטרים: ישראל היא "מדינת אי" שכלכלתה פתוחה ותלויה במידה רבה בסחר חוץ, העלול להיפגע משמעותית במערכה ארוכה; לכך נוספה גם סוגיית הלגיטימציה הבין-לאומית לפעולתה של ישראל. כדברי הרמטכ"ל משה דיין לאחר מלחמת סיני, "מימיו הראשונים ידע הצבא הישראלי שעליו לתכנן את קרבותיו ולהשיג את ניצחונותיו תוך ימים ספורים, משום שממשלתו לא תוכל, לאורך ימים, להתעלם מהחלטות המוסדות הבין-לאומיים, ולא יהיה בכוחה לעמוד נגד לחץ המעצמות הגדולות שתתבענה את הפסקת המלחמה" (לויטה, 1988, עמ' 34). סוגיה זו הפכה משמעותית עוד יותר בשנים האחרונות, ככל שמעמדה הבין-לאומי של ישראל השתנה, וכך גם הלגיטימציה לפעולתה אל מול אויבים הנתפסים בעיני העולם כחלשים ממנה.

המסקנה של בן-גוריון היתה ברורה: על ישראל לחתור למערכות קצרות ועצימות, שמטרתן הכרעה צבאית-אופרטיבית מהירה, שתיצור הרתעה ותרחיק את המלחמה הבאה. מכך נגזרה גם תפיסת בניין הכוח והפעלתו: מבחינת כוח האדם, "צבא

ההכרעה" של ישראל יהיה חילות המילואים, המאפשרים להגדיל את הכוח הלוחם פי כמה במהירות, ולשנות את יחסי הכוחות המספריים בינינו לבין האויב בזירת הלחימה (בן-גוריון, 1981, עמ' 2-13).

עם הזמן הפך "קיצור משך המערכה" לעיקרון יסוד בפעולת הצבא - ובהתאם גם בבניין הכוח. כך הוגדר גם במסמך אסטרטגיית צה"ל: "קיצור משך הלחימה הוא ציווי קבוע שמחייב את צה"ל לשאוף לקיצור המערכה והקטנת הפגיעה במדינה ככל האפשר, כדי לחזור מהר ככל האפשר לשגרת החיים של אזרחי מדינת ישראל" (אייזנקוט, 2018, עמ' 17).

ואולם, בחינה של דרך הפעולה של צה"ל במערכות של העשורים האחרונים מעלה, כי ברוב המקרים הפעולה הייתה בניגוד לעקרונות אלה, והסתמכה דווקא על תפיסה-בפועל של הארכת הלחימה, שחיקה כמותית של האויב והישענות על מסה ולא על פעולה מהירה להכרעה. יש לכך סיבות רבות, ובהן השתנות האויב, השינויים בפני המלחמה ואף בחברה הישראלית; ואולם מנגד, בניין הכוח בצה"ל לא עבר התאמות דומות, מה שהוביל לאי-התאמה בין בניין הכוח להפעלתו - הבאה לביטוי חריף במלחמת "חרבות ברזל".

בניין הכוח לא הותאם למציאות החדשה

בניין הכוח של צה"ל נגזר גם הוא מן "התפיסה הקלאסית". כבר בימי בן-גוריון הושם הדגש בבניין הכוח על מה שכינה "כוחות מחץ" (חיל האוויר והדרג המסתער ביבשה), שיעבירו את המלחמה במהירות לשטח האויב וייצרו את ההכרעה האופרטיבית המבוקשת. תפיסת המערכה הקצרה הכתיבה את סוגיות המלאים, החימושים - ובעיקר את מודל כוח האדם.

ההיגיון של מודל המילואים כולו נשען על התפיסה של קיצור משך המערכה: ביחס לצבא סדיר המושתת על מתנדבים בשכר, צבאות מילואים הינם מודל יעיל וחסכוני - כל עוד אינם משרתים זמן רב מדי. מודל המילואים אפשר לישראל להחזיק כוחות מיומנים ללחימה בסדר גודל משמעותי, שבהיותם, בביטוי שרווח בצבא בשנים עברו, "חיילים בחופשה של אחד עשר חודש" - יצרו מייד עם גיוסם עוצבות גדולות וכשירות לקרב ששינו באחת את יחסי הכוחות הצבאיים. מודל הגיוס של "צבא העם" יצר גם שכבת קצונה איכותית במיוחד, שכן הצבא יכול למיין ולבחור את הטובים מבין המגויסים והמגויסות שבהמשך עוברים לשרת בתפקידי פיקוד ומטה במילואים (אייזלנד, 2018, עמ' 332). עוצבות המילואים אכן היו הגורם המכריע במלחמות "הגדולות" של ישראל, ולא נפלו בכשירותן, באיכות הפיקוד שלהן ובמשימות שהוטלו עליהן מן הכוחות הסדירים באותו מערך.

ואולם כאשר המלחמה מתמשכת, עלות המילואים גדלה מאוד, הן בהיבט החומרי והן בהיבטים אחרים. התגמול המשולם להם גדול פי כמה מזה של חייל סדיר: על פי מצגת שהציג היועץ הכספי לרמטכ"ל בכנס האגודה הלאומית לכלכלה,

עלותו הישירה של איש מילואים בצו 8 "ממוצע" עמדה במהלך המלחמה על 29 אלף שקלים בחודש, בעוד דמי הקיום ללוחם חוד בסדיר עמדו על 3,374 שקלים (פנחס, 2024) - והנזק למשק מהיעדרותו של איש המילואים מעבודתו היה גדול פי כמה. השחיקה שלהם במערכה מתמשכת גדולה יותר, שכן מדובר לא אחת בבעלי משפחות.

לחימת כוחות חטיבת צנחנים במילואים 551 בבית חאנון, נובמבר 2023 (דובר צה"ל)

רק כדוגמה, ענף ההיי-טק - הענף בעל הערך המוסף הגבוה במשק, המהווה כ-10% מהעובדים אך מייצר כ-20% מהתמ"ג ולמעלה מ-50% מהייצוא של ישראל - משופע באנשים צעירים שהם משרתי מילואים (לפי הערכות, קרוב ל-20% ממשרתי המילואים שגויסו ב-7 באוקטובר עובדים בהיי-טק, ולמעלה מ-20% מעובדי הענף היו במילואים). הנזק למשק מהיעדרות ממושכת שלהם ממקום העבודה הוא משמעותי. בה בעת, למרות הגנות הקבועות בחוק הסכנה התעסוקתית לאנשי המילואים, המהווים מיעוט הולך וקטן מסך האזרחים בגילאים הרלבנטיים, גדול מאי פעם - מה שמוסיף עוד יותר לשחיקה.

אותם דברים ניתנים להיאמר גם על היעדרותו של צה"ל בהיבטי חימושים, חלפים ושאר היבטים פיסיים של הלחימה, כמו גם על ההיערכות בהיבטי משאבים "רכים", כגון לגיטימציה פנימית ובין-לאומית. משאבים אלה גם הם מתכלים, עובדה המשפיעה יותר ויותר על יכולת הפעולה ככל שהמלחמה מתארכת, ובוודאי כאשר מדובר על מערכה של שנים.

"המערכות המתמשכות" הלא־ארוכות - מראית עין מטעה

עם השתנות אופיים של האויבים (ממדינות בעלות צבאות סדירים לארגונים תת־מדינתיים הפועלים באמצעי טרור וגרילה), ואופי המלחמה (בשל ההתפתחויות הטכנולוגיות ועליית איום האש והאיום על העורף), הפכה ההכרעה המהירה למשאת נפש יותר מאשר לאסטרטגיה בפועל. האינתיפאדה הראשונה והשנייה היו לעימותים של שנים, שבהם בא לידי ביטוי רק חלק קטן מכוחו של צה"ל. סבבי לחימה מול ארגוני אויב, שחלקם אף כונו "מלחמות", כגון מלחמת לבנון השנייה, לא היו בפועל יותר מהתנגשויות עצימות־יחסית, שגם בהן לא נדרש גיוס משאבים ארוך ויקר.

באפריל 2006 המליצה ועדה בראשות דן מרידור על הוספת רגל רביעית לשלוש הרגליים המסורתיות - התגוננות. הוועדה המליצה לעשות כן בשל השתנות האיומים על ישראל, בדגש על הירידה בחומרת האיום בפלישת אויב לצורכי כיבוש שטח והעלייה בחומרת איום הרקטות והטילים על העורף (שלח, 2015, עמ' 80). ההמלצה לא אושרה בממשלה מעולם, אך דה פקטו הלכה ישראל והשקיעה רבות במערכות מיגון אקטיביות נוסח "כיפת ברזל" ודומיה. לא הייתה התייחסות של ממש לעובדה, שההגנה המוצלחת על העורף האריכה את המערכה, שכן אפשרה לשני הצדדים לשמור אותה מתחת לסף המלחמה הכוללת. לבנון השנייה (34 ימים) או "צוק איתן" (51 יום) היו ארוכות פי כמה מיום הכיפורים או ששת הימים, אבל לא נדרשה בהן כלל ההתגייסות הלאומית שעמדה בבסיס התפיסה הקלאסית, העול שהוטל על משאבי צה"ל, על החברה ועל המשק, היה זמני וההתאוששות הייתה מהירה.

כתוצאה ממצב זה החלו לצוץ ניצני חשיבה לפיהם מלחמה ארוכה דווקא טובה לישראל, בהיותה הצד החזק בעימות וזה שמשאביו מאפשרים לו להשיג יותר ככל שהלחימה מתמשכת (עמידור, 2020, עמ' 31-32). לדוגמה, בשנת 2011 הופיע בכתב העת 'מערכות', מאמרו של סא"ל ש', ראש ענף במטה חיל האוויר, בשם "התשה: אסטרטגיה נוספת להשגת ניצחון". כותרת המשנה של המאמר מעידה על תוכנו: "שינויים במאפייני המלחמה וכן תמורות חיוביות בחוסנה ובכושר עמידתה של ישראל מאפשרים לה להגדיל את מרחב הבחירה של אסטרטגיות המלחמה. בין היתר ביכולתה כיום - בניגוד לעבר - לבחור באסטרטגיה של צמצום המגע הישיר עם כוחות האויב גם במחיר של התארכות המערכות" (סא"ל ש', 2011, עמ' 4-13).

גורם אחר, ובלתי מוכרז, לבניין הכוח באותן שנים, היה דעיכת הדגש על כוחות היבשה, שהיו עיקרו של "צבא ההכרעה" הבן־גוריוני. הספק בכוחו של צבא היבשה להשיג הכרעה אל מול טבעו המשתנה של האויב, והדגש ההולך וגובר על כוח אווירי ועל עליונות מודיעינית, וביתר שאת מאז הפכה המערכה שבין המלחמות (מב"ם) לדפוס הפעולה העיקרי של צה"ל - גרמו לכך שנתח גדל והולך של המשאבים, מתקציבים ועד קשב פיקודי, הופנו אל המב"ם ובניין הכוח לפעולה מנגד, למרות אזהרות כי ניכרת "התעלמות מן ההשפעה של ההשקעה במב"ם על המוכנות למלחמה, הן בהיבט מוכנות הכוח והן בהיבט תפיסת האויב באשר לרתיעתה של

ישראל מעימות" (שלח וולנסי, 2023). צבא היבשה הוא גדול, מסורבל ויקר; הזנחתו אפשרה לעמוד באילוצים תקציביים, תוך תחושה שממילא לא יהיה בו כדי להשיג את הניצחון על פי תפיסת הביטחון הקלאסית (חזות, 2024).

התוכניות האופרטיביות והמבצעיות לפעולה יבשתית לא התחשבו בסתירה זו בין המשימה, שלכשעצמה הלכה והסתבכה ככל שארגוני האויב החלו לפתח גם יכולות של צבא סדיר, גדלו בכוח האדם והתבצרו בקרקע ומתחתיה, לבין המציאות המשאבית והאפשרויות לפעולה. צה"ל דיבר על אפשרות שיוטל עליו לכבוש את עזה, אבל לא תכנן ולא בנה כוח למה שהיה ברור שמשימה שכזו תדרוש. התוצאה: צה"ל הגיע ל-7 באוקטובר ללא משאבים מתאימים למשימה שהוטלה עליו מכוח החלטות הדרג המדיני בפתיחתה.

המלחמה עד כה - ללא הלימה בין יעדים, תכנון ואמצעים

הדרג המדיני והצבאי היו אמורים להיות מודעים לפער זה כשהחליטו מה שהחליטו עם פרוץ המלחמה. מטרות המלחמה שהוגדרו היו מתבקשות, וזכו ללגיטימציה ציבורית מוחלטת ואף ללגיטימציה בין-לאומית רחבה, לאחר זוועות ה-7 באוקטובר (נתניהו, 2023). ואולם מקבלי ההחלטות היו צריכים להיות ערים לכך, שהמשאבים שברשותם - כוח אדם, חימושים, כשירות לוגיסטית וכן משאבים "רכים" כמו לגיטימציה בין-לאומית, חוסן כלכלי ותמיכה פנימית, ובראש ובראשונה זמן לניהול המערכה - הם משאבים מתכלים.

כבר בימי המלחמה הראשונים ניכר שישראל נכנסת למערכה שבמכפלת העצימות שלה באורכה היא חסרת תקדים מאז מלחמת העצמאות. במצב זה היו הדרגים הבכירים מחויבים לתכנן ולבצע את המערכה על פי האמצעים, תוך מעקב קפדני על מצבם של כל אחד מהפרמטרים. בפועל, נראה שדבר זה לא קרה. כל זאת אל מול אויב שבנה את עצמו במכוון כדי לבטל ככל האפשר את היתרונות שאפשרו לישראל מערכות קצרות ומכריעות - יתרון מכריע במודיעין ובעוצמת אש אווירית. ביזור הכוח של חמאס, הירידה אל תת-הקרקע, ההתחבאות בתוך האוכלוסייה האזרחית ושאר אמצעים, נועדו כולם לאפשר את שרידותו ובכך להאריך את משך המערכה, תוך הבנה שישראל תיקלע למצוקת משאבים ותסכול בשל חוסר היכולת להכריע במהירות.

יש דוגמאות רבות לניהול המערכה שלא בהתאם לאמצעים הקיימים: הקצב האיטי של התמרון הקרקעי, תוך התקדמות לינארית ושימוש אדיר באש (שאף שניתן להבין אותו בימי התמרון הראשונים, כדי לתת ביטחון לכוחות שלא תמרנו בעצימות כזו שנים ארוכות, הפך עד מהרה לבזבזני וחליף לתחבולה), ללא תחבולה של ממש או תנועת מלקחיים, כך שההגעה לרפיח, למשל, באה רק שבעה חודשים לאחר שהחלה המלחמה; קצב המבצעים הנמוך, עם הפוגות רבות, שנבעו בחלקן מחילוקי דעות בתוך הדרג המדיני אבל גם מחוסר החלטה בדרג האופרטיבי; השימוש הבזבזני

באנשי המילואים, שרבים מהם – בעיקר במערך הקרבי ובתפקידי מטה – שירתו כארבעה חודשים (ולעיתים יותר) בתקופת המילואים הראשונה שלהם, וכבר במהלך 2024 נקראו לתקופה שנייה ואף שלישית; כלכלת חימושים, המביאה לכך שקיימת היום הקצבה בפועל של פריטי חימוש חיוניים, וכן בכשירות כלי הרק"ם, וכמובן ההתנהלות המדינית המרוקנת את משאב הלגיטימציה החיצונית ואף את לכידות הציבור הישראלי (בוחבוט, 2023; בן ישי, 2024; כתבי ישראל היום, 2024; אזולאי, 2024).

על פי תא"ל משה (צ'קו) תמיר, שעסק בהכנת הכוחות לתמרון קרקעי ברצועה בשנים שלפני "חרבות ברזל", והיה לו חלק משמעותי בתכנון המערכה לאחר שפרצה המלחמה, היגיון התמרון בא לידי ביטוי במהלכי כיתור של ערים ברצועה, ניקוז ופינוי אוכלוסייה (שבמהלכם גם נשבים פעילי אויב) ותקיפה בניגוד להיערכות האויב. המערכת היריבה פורקה באמצעות שילוב בין מאמץ אש, שתקף את המנהרות סמוך לתמרון כוחות היבשה לשטח האויב, ואשר שלל מפעילי חמאס את המחסה שבתווך התת־קרקעי ("מקדם השבירה"), לצד מאמץ תמרון יבשתי שצד והרג את פעילי חמאס שנאלצו להישאר מעל פני הקרקע (תמיר, 2024).

היגיון זה התבקש לנוכח טבעו של האויב, וצה"ל אף ביצע מהלכים שונים (כיבוש העיר עזה, למשל) במהירות וביעילות גבוהה בהרבה משל צבאות מערביים אחרים בתנאים דומים – לדוגמה, כיבוש מוצול בידי כוחות עיראקיים בסיוע אמריקאי ארך תשעה חודשים. ואולם מראש היה ידוע שאל מול מטרות המלחמה, כיבוש השטח ופירוק המסגרות של החמאס עצמם לא היה בהם כדי להביא להכרעה. האויב התפצל לרכיבים קטנים, שעברו לפעול בשיטות של גרילה והתמודדות איתם דרשה מאמץ ממושך. וכאן בא לידי ביטוי חוסר המוכנות בבניין הכוח – ולא פחות מכך, העדר פעולה מתבקשת בהתאם למשאבים.

רעיונות אחרים, שהיה בהם אולי כדי להתמודד עם מצב זה – שכאמור, היה ידוע מראש – לא הוכנו ולא נוסו. כך למשל, הכנת כוחות גדולים לפעולה בתת־קרקע, תווך שבו אמנם חלק גדול מהיתרונות של צה"ל במודיעין ואש אינם יכולים לבוא לידי ביטוי, אבל אולי היה בכוחו להמס את חמאס, להפתיע ואולי אף לתרום להכרעה מהירה (חזות, 26 באוגוסט 2024). נשאלת גם השאלה מדוע לא ריכו צה"ל סדר כוחות גדול דיו לתמרון שבבת אחת יתקוף את כלל מערכי האויב ומרכזיו גם במרכז הרצועה ובדרומה, באופן שיפתיע את האויב וימוטט את מערכיו. ניתן להבין מדוע לא קרה כך בראשית התמרון, מהלך שבהיקפו ובעצימותו לא ביצע צה"ל שנים, אך מדוע כעבור כשבועיים לא נבחרה דרך פעולה זו? במקום זאת, צה"ל המשיך ללחום בדרך האיטית, עתירת המסה באש וכוח אדם – עם כוח שלא נבנה כדי להחזיק אותה במשך זמן כה רב.

אין זה אומר שלמצוינות הטקטית לא היה הישג מצטבר. במלחמה הרגו כוחות צה"ל פעילי אויב רבים, בהם מפקדים בכירים, והשמידו מנהרות, מחסני אמל"ח

ומפקדות. אובדן כל אלה, לצד הלחץ שנוצר על האוכלוסייה בשטח ואובדן הריבונות של חמאס בעזה כואבים לאויב ומשמשים מנוף לחץ. אבל התמשכות הלחימה מלמדת כי הצבא התקשה לייצר מהלך תחבולני ברמה המערכתית שיפרק את הארגון במהירות ויקצר את משך הלחימה (פרל, 2024, עמ' 22-27). בחזית הצפון נוהלה מערכת התשה ממושכת במשך 11 חודשים, תחת הנחיה מדינית שלא להגיע להסלמה רבתי, שבה נחל צה"ל הצלחות טקטיות. מששנו מטרות המלחמה ונכללה בהן החזרת תושבי הצפון לבתיהם, פתח צה"ל באופנסיבה של אש מוכוונת מודיעין מדויק, שהיה בה כדי לייצר הפתעה מערכתית במגוון היעדים ובעומק החדירה המודיעינית. בתוך כשבועיים נערפה מרבית הצמרת של חזבאללה, כולל מזכ"ל הארגון חסן נצראללה, ונפגעו קשה מערכים אסטרטגיים שנבנו במשך שנים רבות. שנת הלחימה שניהל צה"ל אמנם הקנתה לכוחותיו ניסיון מבצעי רב אך בסופה נותר עם מגבלות משאביות שהופכות את הכרעת חזבאללה לאתגר קשה פי כמה (חזות ושלח, 2024). יש גם חשש שעם הכניסה לפעילות קרקעית, המבוצעת באופן מוגבל, ללא מסגרת זמן מוגדרת ועם מטרות, כמו "פגיעה בתשתיות אויב", המזכירות את סבבי הלחימה ברצועת עזה, יהיו גם למערכה זו תוצאות דומות לאלה שהושגו בדרום, תוך דלדול נוסף של המשאבים בכוח אדם, באמל"ח ובבליטימציה.

מטוס F-15I רעם נוחת לאחר תקיפת מפקדת חזבאללה בביירות במבצע "סדר חדש" (דובר צה"ל)

האם אכן נדרשת תפיסת ביטחון חדשה?

במאמר הבוחן את הטענה שתפיסת הביטחון הקלאסית קרסה ב־7 באוקטובר, ושנדרשת תפיסה חדשה, היטיב אל"ם (מיל") גור ליש לתאר את השלכותיה של תפיסה אלטרנטיבית: "על־פי 'תופעת המלחמה הארוכה' על צה"ל להיערך, להצטייד ולהכין כוחות למלחמה של שנים. האם המשק הישראלי יעמוד בכך? האם יוכל לשאת את 'הצבא הכי גדול במזרח התיכון' (כמו אחרי מלחמת יום הכיפורים)? האם החברה הישראלית הנושאת על גבה את הכלכלה ומשרתת במילואים תעמוד בכך? האם ישראל תמשיך להיות 'מכה' למשקיעים תחת מבנה כלכלי שכזה? האם אויבי ישראל יצטרכו לעשות עוד מתקפת 7.10 או רק להמתין לקריסה פנימה של פירות התפיסה הבן־גוריונית. ה'נס' של ישראל יוחרב מבפנים. אולי יהיה בידי ישראל צבא מצויד היטב, אבל מה יקרה למדינה שנשמכת עליו" (ליש, 2024).

ציווי המלחמה הקצרה נותר מתאים לישראל נוכח האיום החמור על העורף, שהמלחמה המחישת אותו הן בהתקפת הפתע של החמאס והן בירי הרקטות שמבצע חזבאללה על יישובי הצפון, והנטל הגובר על המשק. לכן בכל תפיסת ביטחון שלא תהיה עליו להישאר עוגן מהותי. בשעתו אמר הרמטכ"ל גבי אשכנזי שבמערכה הבאה צה"ל חייב "להכריע, להכריע מהר, באופן כזה שבסופו של דבר אף אחד לא ישאל מי ניצח ומי הפסיד" (פיוטרקובסקי, 2010). ציווי זה נותר נכון, ולשם כך נדרש בניין כוח שיאפשר לצה"ל להכריע במהירות את אויביו במעגל הראשון, באמצעות הפעלה חכמה ותחבולנית של עוצמת אש, מדויקת ככל שניתן, ומסה מתמרנת שפוגעת באויב בשטחו, ומייצרת קצב מבצעים ולחץ שלא יוכל לעמוד בפניהם.

אלטרנטיבית, אם מגיעים הדרג המדיני והצבאי למסקנה שפעולה כזו אינה מן האפשר בשל אילוצים מדיניים או אופרטיביים, או בשל היעדר בניין כוח מספיק לפני המלחמה, עליהם לנהל את הלחימה על פי האמצעים – ולחזור למהלכים מדיניים שיעגנו את ההישג האופרטיבי ויאפשרו לסיים את הלחימה מוקדם ככל האפשר. דרך הביניים, לפיה שוחקים את הכוח בפעולה איטית, ומנגד אין חתירה להשגה מוקדמת ככל האפשר של מצב סיום יציב, היא המזיקה מכולן.

ישראל נלחמת מאז אוקטובר 2023 בניגוד לתפיסת הביטחון שלה. ומכיוון שהמשאבים, התודעה הפיקודית והשיח הבין־מדרגי לא השתנו, היא גם נלחמת באופן שמביא אותה לכדי משבר משאבי רב־ממדי המסכן את האפשרות להישג של ממש במלחמה. את התופעה הזו, הנטועה היטב בכשלים של קבלת ההחלטות הביטחונית, יש לתקן – אחרת מובטח כי התוצאות יהיו הרסניות.

המסקנה מתיאור הדברים שהובא למעלה איננה שיש לגבש תפיסה חדשה, אלא שיש לבנות את הכוח ולנהל את המלחמה בהתאם למשאבי המדינה והחברה. נדרש שידוד מערכות בדרכי קבלת ההחלטות, מיסוד אחר של היחסים בין הדרג הצבאי למדיני, פעולה נמרצת ליצירת קונצנזוס ואיחוי קרעים בחברה הישראלית ועיצוב

"חברה מגויסת חדשה", הנחוצה כדי לקיים את המערכה ולנצח בה תוך שמירת ישראל כמדינה דמוקרטית בעלת כלכלה פתוחה ומוטת סחר עולמי שאינה "ספרטה", אלא "אתונה", היודעת להגן על עצמה ובה בעת להיות מקום שראוי לחיות בו בעבור הדור הנוכחי והדורות הבאים.

רשימת המקורות

- אזולאי, יובל (29 בספטמבר 2024). "צה"ל מגיע למערכה בצפון מותש: איבד בשנה סד"כ של 12 גדודים". **כלכליסט**.
- איזנקוט, גדי (2018). "אסטרטגיית צה"ל". **לשכת הרמטכ"ל**.
- איילנד, גיורא (2018). **לא נרדם בלילות**. ידיעות ספרים.
- בוחבוט, אמיר (25 בדצמבר 2023). "הרמטכ"ל מהדק חגורות: צה"ל החל לשמור חימושים למלחמה בצפון". **וואלה!**
- בן-גוריון, דוד (יוני 1981). "צבא ומדינה". **מערכות**, גיליון 2, עמ' 279-280.
- בן ישי, רון (9 במאי 2024). "עם הנזק הצבאי נתמודד. הבעיה היא הרוח הגבית לסינוואר וסכנת האמברגו מהעולם". **Ynet**.
- בן-ישראל, יצחק (2013). **תפיסת הביטחון של ישראל**. משרד הביטחון ומודן.
- הראל, עמוס (17 בנובמבר 2023). "ישראל פועלת בעזה כאילו יש לה את כל הזמן שבעולם, אך עתיד המערכה סבוך". **הארץ**.
- ויס, דנה (15 ביוני 2024). "חבר הקבינט הפורש גדי איזנקוט ללא מעצורים: 'באתי כדי לומר את האמת'". **NI2**.
- חדשות 13 (7 בנובמבר 2023). "צה"ל: 'המלחמה תיערך עוד זמן רב; עוסקים במהלכים להשבת חטופים'". **רשת 13**.
- חזות, גיא, (2024). **צבא ההייטק וצבא הפרשים**. מודן והוצאה לאור של משרד הביטחון.
- חזות, גיא (26 באוגוסט 2024). הרצאה בכנס פורום המפקדים והלוחמים. תל אביב.
- חזות, גיא ושלח, עפר (30 בספטמבר 2024). "תמרון יבשתי בחזית הצפון - משמעויות והשלכות". **המכון למחקרי ביטחון לאומי**.
- כהן, גילי (16 באוקטובר 2023). "מיטוט שלטון חמאס ופתרון לסוגיית החטופים: מסמך מטרות המלחמה נחשף". **כאן 11**.
- כתבי ישראל היום (26 ביוני 2024). "בין עזה לצידון: האפשרות להסלמה בצפון - והאתגרים המורכבים". **ישראל היום**.
- לויטה, אריאל (1988). **הדוקטרינה הצבאית של ישראל: הגנה והתקפה**. הקיבוץ המאוחד.
- ליש, גור (אוגוסט 2024). "האם נדרשת תפיסת ביטחון חדשה בעקבות אירוע השביעי באוקטובר? תופעת המלחמה הארוכה". **מרכז בגין-סאדאט**.
- נתניהו, בנימין (8 באוקטובר 2023). "דברי ראש הממשלה נתניהו בתום דיון הקבינט המדיני-ביטחוני". **משרד ראש הממשלה**.
- עמידור, יעקב (אוקטובר 2020). "תפיסת הביטחון הלאומי של ישראל". **בין הקטבים**, גיליון 30-28, עמ' 19-34.
- פיטרקובסקי, שלמה (12 באוקטובר 2010). "אשכנזי: המנהיגות בשדה נשענת על המקצועיות". **ערוץ 7**.
- פנחס, גיל (27 ביוני 2024). "מצגת היועץ הכספי לרמטכ"ל בכנס האגודה הלאומית לכלכלה". **אוניברסיטת רייכמן**, הרצליה.
- פרל, גל (ספטמבר 2024). "איפה התחבולה?". **מערכות**, גיליון 503, עמ' 22-27.
- צ'חנובר, יעל ואייכנר, איתמר (18 באוקטובר 2023). "גנץ בהלוויית ראש המועצה: המלחמה בדרום, ואולי גם בצפון - תיקח חודשים". **Ynet**.
- סא"ל ש' (פברואר 2011). "התשה: אסטרטגיה נוספת להשגת ניצחון". **מערכות**, גיליון 435, עמ' 4-13.

- שלח, עפר (2015). **האומץ לנצח**. ידיעות ספרים.
- שלח, עפר וולנסי, כרמית (יולי 2023). המב"ם על פרשת דרכים. **המכון למחקרי ביטחון לאומי**, מזכר 225.
- תמרי, דב (2011). **האומה החמושה**. מערכות ומודן.

ראיונות:

- תמיר, משה (2024). ראיון.